

1968. június elején a pilisborosjenői díszletvárbán megindult az Egri csillagok című új magyar film ostromjeleneteinek forgatása. A várat januárban kezdték építeni, a munkák nagy részét Lentiből érkezett sorkatonák végezték, ők alakították ki a katonai tábort

34 Nagy Róbert – Kosztolánczy Tibor

CSILLAGHULLÁS

– filmnovella –

is. Május végére a vár kőből készült része már állt, majd felszerelték a kőhatású műanyag elemeket, az ácsolatot pedig gázolajjal kenték be, hogy megviseltebbnek tűnjön.

A forgatásra mintegy háromezer sorkatonát vezényeltek, ők látták el a statisztaszerepeket. A katonák első lépcsős alakulatoknál szolgáltak, vagyis háború esetén elsőként léptek volna át a határt. Szigorúbb kiképzést kaptak, katonaidejük is „eseménydúsabb” volt. Helyőrségeik a jugoszláv határ közelében sorakoztak: Baján, Pécsent, Kaposváron, Nagyatádon, Nagykanizsán és a már említett Lentiben. Lenti az ország egyik leghírhedtebb laktanyája volt, a közvélekedés egyfajta büntetőezredként tartotta számon. Lentiben számosan töltötték sorkatonai szolgálatukat olyanok is, akiket a rendszer megbízhatatlannak tartott, többek között büntetett előéletűek, jövődöbéli értelmiségiek és papnövendékek. Várkonyi Zoltán rendező mégis őket választotta várvédőknek, míg a sorkatonák túlnyomó része rohamozó törökké változott át.

A pilisborosjenői táborban spártai körülmények uralkodtak. A katonák a menetfelszereléshez tartozó sátorlapok összefűzésével készítették maguknak kétszemélyes sátrakat. A földre szalmát szórtak, erre került a habszivacs ágybetét. Csakjában osztották az ételt, és azt mindenki ott ette meg, ahol éppen helyet talált magának.

A bajai híradósok a tábor területén 30 kilométernyi telefonvezetéket fektettek le. A hálózat közvetlen vonalat biztosított a Honvédelmi Minisztériumba, az üzemanyag-ellátóhoz és a pirotechnikai raktárba. Itt készült a film egyik fő látványossága, a tűzkerék, amelyet a forgatáskor sodronyon engedtek le, nehogy letérjen a tervezett nyomvonalról. A technikusok előzőleg két tűzkereket készítettek.

A táborban esténként filmeket vetítettek, de a katonák a szabadidőt főként cigarettázással, céltalan szövegeléssel és egymás ugratásával töltötték ki. Július közepén terjedni kezdett a hír egy esetleges csehszlovákiai bevonulásról. A katonák többsége a hadseregben szerzett tapasztalatai alapján tartott az „éles” helyzetektől, hiszen kiképzésük még az első lépcsős alakulatoknál is elmaradt a háborús körülmények között elvárható színvonaltól. A kőszá híreket igazolni látszott, hogy július közepétől a pilisborosjenői táborból egyre több

katonát irányítottak vissza a helyőrségekbe, igaz, a forgatás is a végéhez közeledett.

Július 23-ra már csak a Bebek bástyánál lezajlott török betörés felvétele maradt. A forgatás délelőtt kezdődött, a völgyben élénk szél fúj. Amikor megindult a törökök rohama, a pirotechnikusok a palánk sarkánál meg- 35
újították a tüzet, amely váratlan gyorsasággal terjedni kezdett.

Hős honvédek

A stáb riadtan nézi az elharapózó tüzet, Várkonyi Zoltán egy kézi hangszórón keresztül ordítja:

– Oltsátok már, hülyék, ez nincs benne a forgatókönyvben!

A főszerepet játszó Sinkovits Imre megkövülten áll az égő palánk előtt. Várkonyi már nem ordít, int az operatőrnek, aki közelről filmezni kezdi Sinkovitsot.

– Gyönyörűen ég – mormogja Várkonyi.

Ekkor a várvédőként statisztáló sorkatonák közbelépnek. Egy magas, barna fiú vezetésével elindulnak a tűz felé. Egy bajszos katona felmászik az égő díszletfal oldalára, láncot teker egy kiálló oszlopra, majd hárman ledöntik a lángoló építményt, magakadályozva a tűz továbbterjedését a főkapu és a kelléktár felé.

– Ennyi! – kiáltja Várkonyi, és sarkon fordul.

Mi vagyunk

A filmesek sört hoznak, és a katonák vállát veregetik. A magas barna katonához odalép Máté őrnagy, a századparancsnok, kezét nyújt:

– Ez igazán szép volt, Dobó kapitány! És a többi egri vitéz!

A fiú veszi a lapot, és a bajszosra mutat:

– Bornemissza tűzszerésze a fő érdem.

– Sárközi, jelentkezem! – „mutakozik be” a harmadik.

– Én pedig Tinódi Lantos, szolgálatjára! – mondja a szemüveges századírnok, aki az őrnaggal érkezett.

– De ki legyen én? – kérdezi egy alacsony, idegrángásos katona.

– Ki van még? Hegedűs. De az áruló.

– Nem leszek áruló.

– Akkor legyél Vicuska! – és röhögnek.

– Te csak maradj Pata honvéd – mondja Dobó békítőleg. – Ennél nincsen jobb név!

Később a gyártásvezető is bekapcsolódik a beszélgetésbe, elmenőben odaszól Dobóéknak, hogy a testi épségüket azért nem kellett volna kockára tenniük, a forgatás után a díszletvárat a lenti műszaki szakasz ügyis eltörli a föld színéről. Dobóék egymásra néznek:

– Azok mi vagyunk!

Napiparancs

Az esti sorakozónál váratlanul kihirdetik, hogy másnap reggel hét óraker – a lentiek kivételével – a maradék alegységek is lebontják a sátraikat, és kilenc órától a gépkocsis menetoszlopok visszaindulnak a laktanyákba.

36 – Baráti segítségnyújtás! – hangzik fojtottan a sorok közül.

A parancshirdetéskor Dobóék hőstettét is megemlítik, de addigra már mindenki éhes és fáradt, vonulna a vacsoráért.

Naplózás

Az esti tábortűznél az egyik hadtápos elmeséli, hogy a marcali laktanyában húsvétkor nagy botrány volt, az őrkatonák bort szereztek, és részegen lövöldöztek az éjszakában. Az ügyet még vizsgálják, azt mondják, az elkövetők azóta is laktanyafogságban vannak. Talán a csehek ellen sem kell majd menniük.

– Na, akkor ezt is írd bele a naplódba! – mondja valaki gúnyosan Tinódinak.

Nincsen más

Késő este Dobó és az őrnagy találkoznak, érződik, hogy bizalmas beszélgetésre máskor is sor került már közöttük.

– Nekünk kell lebontanunk a várat?

– Nem lesz az igazi bontás, a rőzsefalakat géppel elhúzzátok, az árkokat betemetitek. Pár nap az egész. Utána megyünk a csehek ellen.

– Hogyhogy? Azt hittem, valahol van egy igazi hadsereg is, nem ez az összevisszaság.

– Nincs másik hadsereg. A hadosztály két nap múlva a gyülekezési körzetben lesz. Aztán mindenki indul, akit itt láttál, és még azon túl is. Tízezer ember, a harmada tartalékos.

– Életre-halálra?

– Azt azért nem. De lehetnek veszteségek, ha berobban a knédli.

– Mit gondol, ha komolyan bajba kerülnék, az apám segítene nekem?

– Ne kerülj bajba, és felveszlek az autószerelő műhelybe.

– Milyen műhelybe!?

– Majd mindent megtudsz időben.

– Mindig ezt mondják. Az anyám is mindig ezt mondja.

– Lelépni! És vágasd le a hajad! – zárja le a beszélgetést az őrnagy.

Hosszan néz a fiú után.

Másnap

Délelőtt a filmesek a vár épen maradt részénél néhány közeli képet vesznek fel. Statisztákra már nincs szükség, a lentiek majdnem mindannyian a sátrakban hevernek. Az egyik jelenet forgatását teherautók dudálása zavarja meg, búcsúzik az elvonuló menetoszlop.

Beszerezés

Bornemissza és Sárközi az ebéidő alatt a vár hátsó részén konzerveket rejtenek el az egyik raktárban, amelyben felesleges filmes kellékek vannak. Új lakatot tesznek fel. Később jönnek a filmesek, a raktárt nem tudják kinyitni. Benéznek a résen, hogy mi van ott bent. Hungarocell. Persze ez csak az álca. Hagyják az egészszet. 37

Figyelem

Az elhárítás vezetője, Bánáti egy vadászházban rendezte be a főhadiszállását. Az ablak előtt kipányvázott ló legel, bent a falon egy török motívumokkal díszített fekete zászló van kifeszítve. Tinódi jelenti Bánátinak, hogy Dobóék valamire készülnek, mert mindenáron meg akarják úszni Csehszlovákiát. Tinódi azt a feladatot kapja, hogy színleg álljon Dobó mellé, és aztán újra jelentsen.

Tinódi távozása után Bánáti felhívhatja a *Nyilvánartót*, utasítja őket, hogy keressék meg Dobó kartonját.

Mesél az erdő

Bornemissza az erdőben Vicuskával, helybéli szerelmével találkozik. Bornemissza azt mondja, van még egy kis dolguk itt, Vicuska jöjjön este tízre a vár hátsó feljára. Vicuska megkérdezi:

– És mondd, nem félsz a börtöntől?

Bankett

Az esti rendezvényt az egyik tiszti sátorban tartják a filmesek, a tisztek és a helyi potentátok (tanácselnök, tsz-elnök) részvételével. Protokollszövegek; a háttérben a színészek, amikor nem látják őket, finoman utánozzák a megszólalókat. A fővárosból ide rendelt pincérek szolgálnak fel, reprezentáció. A civilek és a tisztek között idővel bizalmas beszélgetések indulnak meg, összetegeződnek, a halk morajból is kihallatszódhatnak a kulcsszavak: „Prága, ruszlik, harmadik világháború”.

Koccintás. Várkonyi átkarolja az egyik színész vállát:

– Jó voltál.

– Ó, mester, igazán köszönöm.

– ...a filmben nem annyira. Csak amikor engem parodizáltál.

A sátorban rákezd a tánczenekar. Most mindenki a színésznőkkel akar táncolni. A zenekar utolsóként a *Hajjaj, fekete vonat* című dalt játssza, mindent beleadnak. A szaxofonos a vendégek között fújja. A dal befejezésekor a várat látjuk, a főkapu rácsa lassan leereszkedik.

Madárdal

Kora reggel. Máté őrnagy távcsövön nézi a vár leengedett kapurácsát. Látja a várból felszálló füstöt, azonosítja az őroket. A vár fokán zászló lengedez.

38 *Orkán közeleg*

Az őrnagy reggel fél nyolcra a parancsnoki sátorba hívja a táborban maradt, erősen kialvatlan tiszteket. Szűkszavúan tájékoztatja őket, hogy néhány katona elfoglalta a díszletvárat. Az őrnagy parancsba adja a civilek mielőbbi eltávolítását:

– Alszanak még? Mikor mennek el? Délután kettőkor? Nem kettőkor, most azonnal indulnak. Mondja nekik, hogy viperafészket találtak a táborban, kitört a tífusz, orkán közeledik.

Eszmélet

A tábori híradós katona napirend szerint hívja a minisztériumot a szokásos reggeli bejelentkezésre:

– „Fellegvár” a vonalban – jelenti. Az ügyeletes tiszt átveszi a kagylót, a vonal néma. Az őrnagy az ujját a telefonvillán tartja:

– Elvtársak, a pesti telefonoknak csak egy eredménye lehet: hadbíró-ság. Aki még nem tudná, a zalaegerszegi, a nagykanizsai és a nagyatádi lövészezredek már harckészültségben vannak, zajlik a mozgósítás. Ez hivatalos. És természetesen titkos.

Kimaradt jelenet

Egy mikrobusz hátulsó ülésén Sinkovits Imre és Bárdy György rázkódnak. Arcukon félig letörölt sminknyomok. Megviseltek. Tekintetükből látszik, hogy az egészségből semmit nem értenek.

– Tudod, Jumurdzsák, nekünk lett volna még egy jelenetünk, amikor haldokolsz, és én lemegyek hozzád – mondja Sinkovits.

– Mindent megbocsájtottam volna. De így persze nem – válaszol Bárdy.

Hírszerzés

Az őrnagy a saját sátrából telefonon felhívja Dobó anyját, aki a budapesti Bartók Béla úti laktanyában polgári alkalmazott (ez persze eufémizmus, hiszen ott mindenki a hírszerzésnek dolgozik). Semleges dolgokról beszélnek, valójában kettejük bejártatott titkos kódját használják. Az őrnagy megtudja, hogy Dobó apja, a Tábornok elérhetetlen, a szovjet katonai vezetéssel tárgyal egy titkos helyen.

Gondviselő

Bánáti egy fülhallgatón keresztül hallgatja a beszélgetést. Hirtelen megcsörren a telefon, a *Nyilvántartó* jelentkezik, megtalálták Dobó kartonját. A karton meglepően hiányos, csak annyit lehet tudni, hogy Dobó 21 éves, autóvillamossági műszerésznek tanult, állítólag Krasznodarban szü- 39
letett, de iskoláit Magyarországon végezte, egy évig javítóintézetben is volt. Az anyja, aki a Szovjetunióban végzett üzemmérnöként, egyedül szerepel Dobó korábbi gondviselőjeként.

– Akkor csak óvatosan – mondja Bánáti a megtépett török zászlóra nézve.

Lee van Cleef

Az őrnagy a várhoz megy, hogy beszéljen a rebellis katonákkal. A kezét magától oldalra eltartva közeledik, látja, hogy a várbéliek magukra vették a várvédők ottmaradt jelmezeit. Az őrnagy megáll.

– Elvtársak! – kiáltja.

– Nem vagyunk elvtársak!

– Fiúk! Laci, Géza!

Hosszú csend; erős, vakítóan fehér napsütés, mint a westernekben. A madarak némák, csak a kabócák hangja hallik. Távolról egy vonat füttyül. A várban a lőrések mögött fel-feltűnik Pata honvéd egy muskétával, majd lövés dördül. Az őrnagy fejéről lerepül a tányérsapka. Pata idétlenül felnevet, a többiek odarohannak, és berántják a mellvéd mögé.

Az őrnagy felveszi az átlótt sapkát, néhány métert hátrál, aztán sarkon fordul, és elsiet.

Karantén

Az őrnagy lekapcsolatja a vár elektromos hálózatát, ezzel megszűnik a vízellátás is. A sátrából vonalat kér a minisztériumba. Megtörténik a kapcsolat, a saját fülhallgatóján mindenki ezt a beszélgetést hallgatja: a táborban maradt tisztek, Bánáti, de még a telefonkezelő katona is. A telefonvezetékek úgy hálózzák be őket, mint a pókfonál száalai.

A minisztériumban nagy a zűrzavar, szinte ügyet sem vetnek az őrnagyra, lehordják és leordítják, ami egyébként máskor nem történhetne meg: „Hagyjon békén, mozis őrnagy! Az oroszok már a spájzban vannak!”

Követjárás

A mindentől elzárt várbéliek egysége bomlani kezd, Dobó kezéből kezd kicsúszni az irányítás. A tányérsapka-incident miatt sejtik, hogy az ügynek komolyabb következményei lehetnek. Dobó – felmérve a helyzet súlyát – magára vállalja a követ szerepét, és aznap kora este találkozik az őrnaggal.

– Úgy volt, ha rendben megy minden, engem áthelyeznek a hadosztályhoz – mondja az őrnagy. – Két év múlva ezredesként nyugdíjaznának. Azt gondoltam, lesz egy maszek autószerelő műhelyem. Te lettél volna a műhelyvezető. De talán még nem késő.

40 – Most már nem hagyhatom ott őket.

– Megszédítetted ezeket a hülyéket, hogy ne kelljen a csehekhez menetek. Majd együtt mentek a futkosóra.

– Maga miért szeret engem ennyire? Miért nem vitet el most azonnal?

– Ha nem lennénk ekkora bajban, még kíváncsi is lennék, mire mész. Én is voltam fiatal. Bár ha akkor úgy éltem volna, ahogy most ti éltek, már nem élnék. Úgysem érted, nem számít.

– De értem.

– Az sem számít. Csak annyi: ha holnap reggel kilencig lejöttök, elsíkálok neked ezt az egészet. De azt a hülyét ne engedd többet a fegyverek közelébe. És mindegyik puskának verd szét a závarzatát.

A várban

vita alakul ki, hogy mit tegyenek, azonban láthatóan mindenki be van rezelve. Patához nem szólnak, de ő közöttük járkálva el-elismétli:

– Tök jó a buli, hát nem? Tök jó.

Jött-ment

Éjfél után, amikor az őrség kivételével mindenki alszik, Tinódi észrevétlenül kiszökik a várból. Dobó látja az üres fekhelyet. Amikor Tinódi visszaérkezik, Dobó felkel a helyéről, egymásra néznek, de nem szólnak meg.

Hadjátékok

Reggel hat órakor az állambiztonság több gépkocsival megérkezik a táborba. Az őrnagyot letartóztatják, és bezárják egy rácsos ablakú híradós kocsiba. Fél hétre az állambiztonság felvonul a vár alatti mezőre. A várbéliek már pakolnak, de most azt hiszik, az őrnagy elárulta őket.

A gumibotokkal és elektromos sokkolókkal felszerelkezett, de a nyílt terepen bizonytalanul mozgó, bőrdzsekis állambiztonságiak megindulnak a vár felé. Biztonságos távolságból további bőrdzsekisek követik a történéseket, Bánáti is ott áll közöttük.

A várbéliek dühödtté válva visszaverik a rohamot. Az egyik állambiztonsági hirtelen elgáncsolja Tinódit, leköpi, és a földön megrugdossa. A többiek Tinódi segítségére sietnek. Tinódi kiszabadul, és elfut az erdő felé.

Csapóajtó

A zűrzavarban az őrnagy felügyelet nélkül maradt. Megpróbálja a híradós kocsai rácsait belülről kifeszíteni, sikertelenül, de közben látja a vár oldalában történeteket. Kivágódik a kocsis alsó csapóajtaja, és Tinódi jelenik meg a nyílásban.

41

Tájkép csata után

Némi szállongó por.

Erő

Az első roham után az állambiztonságiak elhatározzák, hogy bevetik a vár alatt található két katonai erőgépet. A lánctalpas járművek megindulnak a vár felé, fedezékükben az ostromlók egy-egy csoportja. Az egyik munkagép a talajt maga előtt tolvá betömi a várárkot, majd bontani kezdi a Földbástyát. A másik bedönti a palánkfalat. A védők Dobó irányításával elkeseredetten próbálják megállítani a rombolást, de mindhiába. Ekkor a pincéből feljön Vicuska és Sárközi egy ládányi, benzinnel töltött kanócos üveggel. Meggyújtják a kanócokat, céloznak. A gépek lángra kapnak, a kezelők kiugrálnak a vezetőfülkékből, és elfutnak.

Miután eloszlik a füst, látható, hogy a palánkfal egy hosszú szakaszon leégett. Dobó zavartan téblábol a parázsló gerendák mellett, nézi a védtelen teret.

Bánáti távcsövön keresztül nézi Dobót, majd embereit újabb támadásra vezényli. Az ostromlók a palánk romjain át behatolnak a várba. Amikor a templomerőd kapujához érnek, Bornemissza elindítja a forgatásról ottmaradt, tartalék tűzkereket. A lángoló tákolmány egyre gyorsabban halad, majd beleszalad a lent parkoló GAZ-terepjárókba. Sorban mindegyik felrobban, majd lassan kiég.

Elsősegély

Az ostromban Bánáti keze is megsérült. A vadászházban leszedi a kezéről a rátekeret zsebkendőt, sziszegve káromkodik. Az ujján egy zöld talizmányúrrú látható, kicsit véres. A polcra leveszi a vörös félholdas ládát.

Az elhárítás elhatározza, hogy másnap reggel éles fegyverekkel indítanak támadást.

BKV

Dobó anyja délután ötkor lép ki a Bartók Béla úti hivatal személyi kapuján. A Gellért térről villamossal indul hazafelé, sokan vannak, csak a peronon jut neki hely. Egy enyhén spicces vízóra-leolvasó sehogy sem tudja a jegyét

kilyukasztani. Dobó anyja segít neki, aztán leszáll a lakásához közeli, megszokott megállónál. A vízóra-leolvasó csuklik egyet.

Ketten az úton

- 42 Autó suhan a szinte üres országúton. Dobó anyja és az őrnagy – aki ismét egyenruhában van – hosszan hallgatnak. Később az őrnagy azt mondja:
- Ez a katonaság, most láthatod. Erőszak és hülyeség keveréke.
 - Mondtam, hogy a gyerek meg fogja találni az igazi apját, és hogy semmitől sem riad vissza. Emlékszel, hogy kiskorában mindig díszszemlére kellett vinni?
 - Tudod, hogy titokban disszidálást fontolgattam? Amúgy most mi van?
 - Még mindig tárgyalnak. De már mindent eldöntöttek.

Biztosítás

Dobó anyja és az őrnagy megérkeznek a mátraházai honvéd üdülőhöz. Az őrnagy megtéveszti a kapuőröket, eljutnak egészen a tárgyalásoknak helyt adó főépületig. Dobó Mária konyhai alkalmazottként besurran az oldalbejáraton. Kijöve közli az őrnaggyal, hogy mindent elmondott a Tábornoknak, aki végighallgatta, de nem válaszolt semmit. Amikor megpróbálják elhagyni a biztosított helyszínt, oroszul beszélő katonák fegyvert szegeznek rájuk, majd a teljes konyhai személyzettel együtt elvezetik őket.

Éjszaka

Reflektorok pásztázzák a várat. A bőrdzsekisek – miként a regénybeli törökök – felkiabálnak a várba:

- Holnap mind meghaltok!

Most

Hajnaltól egy katonai helikopter száll le a mezőn a vártól pár száz méterre. A kiszálló Tábornok tüntetőleg hátat fordít a feléje siető állambiztonságiaknak, majd gyalog elindul a vár felé. A fiát szólítja. Néhány pillanat múlva szíven találja egy muskétalövedék. Dobó lerohan a haldoklóhoz, de az állambiztonságiak leteperik.

Fekete zászlók alatt

A várbeliiek megadják magukat. A hajukat kopaszra nyírják, majd meztelenre vetközve slaggal lemosdatják őket. Új katonaruhát dobálnak nekik. A végvári ruhákat halomba hordják, gázolajjal lelocsolják, meggyújtják. A vár alját fojtó, fekete füst lepi el. A katonákat felsorakoztatják, majd sorban felszállnak egy fekete tehergépkocsi zárt rakterébe.

Az ajtót a katonákra csapják.

Beszélő

Vicuska halkán sírdogál.

– Takarodj innen, te hülye tyúk! – veti oda neki egy állambiztonsági.

Bánáti már pulóverben van, odalép, ujján befordítja a köves

gyűrűt:

– No de, hadnagy elvtárs, fiatal hölgyekkel ilyen hangon...

Vicuskához fordul:

– Jöjjön, kislány, mondja el, mi a baj.

43

1990 ősze

Az immáron középkorúvá érett Bornemissza egy kaliforniai rendszámú Chevrolet-vel lassan manőverez a poros falusi úton. A pilisborosjenői polgármesteri hivatal előtti téren három öregember ül a kispadon, kezükkel a botjaikra támaszkodnak. Nézik az autót:

– Tessék, megjöttek a jenkik.

– Kicsit elkéstek.

– Korán van még.

Bornemissza kiszáll, és idegen akcentussal megkérdezi, hogy áll-e még a vár.

Summáját írom

Vicuska kilép a polgármesteri hivatal belső irodájából. Ajtaján a felirat: *Bánátiné Cecey Éva polgármester*. Sietve odaszól a titkárának, egy jóképű, fiatal férfinak:

– Azt hiszem, ki kell mennem a várhoz. – Ránéz a falon függő, török motívumokkal díszített, fekete zászlóra, majd így szól:

– Vagy nem is tudom.

